

KÜRESELLEŞEN DÜNYA'DA ÇEVRE SORUNLARI

Prof. Dr. Hülya Baykal

Marmara Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Dr. Tan Baykal

The University of Tampa,
Faculty of Business

Özet

Günümüzde hemen her ülkenin en önemli sorunlarından biri haline gelen çevre sorunları, özellikle küreselleşmenin etkisiyle uluslar arası bir boyut kazanmıştır. Bugün ulusal ve uluslar arası düzenlemelerde yer alan ve tartışılan bu sorunlar, ekonomik, sosyal ve siyasal yönü olan çözümler beklemektedir. Diğer ifade ile dünyanın ortak sorunu haline gelen çevresel sorunların ancak uluslar arası işbirliği çerçevesinde çözüleceği düşünülmektedir. İşte bu çalışma, küreselleşme bağlamında ortaya çıkan çevresel sorunları ve bunların çözümüne ilişkin birtakım önerileri içermektedir. Bu bağlamda küreselleşme ve buna bağlı olarak çevresel sorunlar, sürdürülebilir kalkınma ve bunların ulusal ve uluslar arası boyutu ele alınarak birtakım önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Sorunlar, Küreselleşme, Sürdürülebilir Kalkınma, Birleşmiş Milletler

ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN A GLOBALIZED WORLD

Abstract

In recent years, environmental problems, as one of the most important issues in every country in the world, have acquired international dimensions as a result of globalization. These environmental problems were addressed by international legal regulations and they wait for solutions including economic, social and political dimensions. In other words, since environmental problems acquired international dimensions, the remedies offered should also involve international cooperation. This study analyzes environmental problems that result from globalization and makes some recommendations as to their solution. Therefore, globalization and resulting environmental problems are addressed and some remedies offered by taking into account the issue of sustainable development and national and international dimensions of these problems.

Key Words: Environmental problems, Globalization, Sustainable Development, United Nations.

GİRİŞ

Günümüzde çevre sorunları son yıllarda giderek artış göstermiş ve ulusal ülkeler bu konunun ciddiyetini giderek daha fazla anlamıştır. Bunun nedeni, çevre sorunlarının sınır tanımaksızın insan hayatını, her yerde tehdit eder olmasıdır. Son yıllarda dünyada olan iklim değişiklikleri, sıcaklıkların artması, buzulların erimesi, fırtınalar ve doğal bitki örtüsün değişim göstermesi uluslararası alanda birçok ülkenin beraber hareket etmesini sağlamış, çevreyi tehdit eden bu tarz durumlar uluslararası sorun olarak sayılmaktan çok, küresel sorunlar olarak kabul edilmiştir.

Küreselleşmenin de etkisiyle çevre sorunları 70 ve 80'li yıllarda uluslararası boyutta konuşulmaya başlanmış ve Birleşmiş Milletler çevre ve insan konferansı Stockholm'de toplanarak ilk defa çevre sorunları küresel boyutta tartışılmıştır. Ozon tabakasının delinmesi, buzulların erimesi, Mevsimlerin değişmesi (Ehrlich, 2008:2), ormanların azalması gibi çevreyi tehdit eden tehlikelerin farkına varılmasıyla çevre konusunda ülkeler sorumluluklar üstlenmiş, bunun sonucunda küresel boyutta önlemler alınmaya başlanmış ve dünyamızı tehdit eden bu çevre sorunlarının çözülmesi için uluslararası işbirliği sağlanması bir gereklilik olmuştur.

KÜRESELLEŞME

Dünyamız 21. yüzyıldan başlayarak hızlı olarak değişim ve gelişim sürecine girmiş ve küreselleşmenin etkilerini ciddi boyutta hissetmiştir. Küreselleşme kavramına kısaca bir göz atacak olursak aslında küreselleşme kavramının çok eskilere dayanmayan, kısmen yeni bir kavram olduğu bilinmektedir. Bu kavram "Harvard Business School" pazarlama profesörü Theodore Levitt tarafından 1983 yılında "Harvard Business Review" da çıkan makalesinde ilk defa kullanılmış ve temelde insanları ve kültürleri bütünleştirme süreci olarak değerlendirilmiştir (W. Zeiler, 2002:135).

Genel bir algılama olarak küreselleşme ekonomilerde, teknolojiye politikada ve sosyo kültürde olan bütünleşmeyi tanımlamakta kullanılsa da, aslında yerel veya bölgesel çevre sorunlarına ilişkin bir olgunun, dünya çapında bir olguya dönüşme süreci olarak değerlendirilebilir. Son dönemde gerçekleşen bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemesi sayesinde küreselleşme süreci iyice hızlanmıştır (Croucher, 2004:10).

Ekonomik açıdan bakıldığında küreselleşme ulusal ekonomilerin ticaret, direkt yatırım, göç, para akışı ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla uluslararası ekonomilerle bütünleşme olarak değerlendirilir (Bhagwati, 2004:7).

Bununla beraber, küreselleşmenin etkileri dünya sınırların ortadan kalkması, piyasaların entegrasyonu, dünya pazarlarına rekabetin artması, işgücünün serbest olarak dolaşımı olarak değerlendirilirken diğer bir taraftan küreselleşmenin sonucunda ulusal ve uluslararası ilişkilerde, toplumlar birbirine yaklaşmış ve özellikle uluslararası sorunların değerlendirilmesinde küreselleşmenin etkileri görülmüştür. Küreselleşme sonucunda ulusal ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değerler ve etkiler uluslararası boyut kazanmış ve diğer ülkeleri de etkiler hale gelmiş ve bir bakıma dünya bir küresel köy olarak değerlendirilmiştir.

Küreselleşme sürecinin etkileri dünyada farklı şekillerde hissedilmiştir. Bunlara örnek vermek gerekirse bilgiye ulaşım artmış, kültürler birbirine yaklaşmış, insanlar daha modern bir yaşam seviyesine ulaşmış ve hatta uluslararası alanda Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi birçok yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır (Hammond & Grosse, 2003: 288). Diğer bir taraftan küreselleşme süreci uluslararası alanda görülen sorunların çözümü konusunda hızlandırıcı bir etki sağlamış ve özellikle dünya devletlerini ilgilendiren sorunlarda bütün ulusların bu konularda beraber çalışmasını sağlamıştır. Bu konuyla bağlantılı olarak verilebilecek en önemli örneklerden biri çevre sorunlarıdır. Küreselleşme süreci çevre sorunlarının artmasına etki etse de (Khor, 2001:12), yine bu konuda ulusal devletleri bir araya getirerek çözüm önerilerinin oluşması, uluslararası kuralların koyulmasını sağlamış ve bu sürecin hızlanmasını desteklemiştir (Lerner and Lerner, 2006a:444-445).

ÇEVRE SORUNLARI

Dünya nüfusu hızla artmakta ve 2008 yılı itibari ile yaklaşık 6.7 milyar kişiye ulaşmıştır (Population Reference Bureau, 2008:3). Artan nüfusla birlikte talepler de aynı şekilde her geçen gün artmakta ve çeşitli sorunlar oluşmakta, çevre sorunları da bunların içinde yer almaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, hızla ilerleyen sanayileşme, giderek azalan, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan dünyamızın doğal kaynakları ve bütün bunların üzerinde katlanarak artan nüfus, 21. yüzyılda gelecek konusundaki çevresel endişeleri dile getirmektedir. Çevre sorunları artık yalnızca ülkelerin sorunu değil, bu yaşlı gezegende yaşayan ve 6.7 milyarı aşan tüm insanlığın ortak sorunu olmuştur. Şimdi bu ortak düşmana onu yaratan ve ortaya çıkaran biz insanlar çözüm bulmak, somut öneriler getirmek ve tüm olanaklarımızla ona sahip çıkmak zorundayız. Yaşlı gezegenimizi, insanlık tarihinin en amansız hastalığı olarak tanımlanabilecek çevre sorunlarına kalıcı çözümler bulmak durumundayız.

Tan Baykal ve Hülya Baykal

Doğayla insanoğlu arasındaki ilişkide, dengeler doğanın aleyhine iyice bozulmaya başlamıştır, insanlığın elindeki üretim, yöntem ve mekanizmaları karşısındaki doğanın kendini koruma, yineleme olanakları ile toleranslar dahilinde kalabilmesi oldukça güçleşmiş ve bazı yerlerde hemen hemen tamamen geri dönülmez bir sürece girmiştir. Bununla ilgili örnekler çok fazladır. Mevsimler değişmekte, buzullar erimekte, ormanlar acımasızca katledilmekte, denizler kirletilmekte, soluduğumuz hava zehirle yüklenmekte, kulaklarımız, gözlerimiz ve beynimiz; gürültü, beton ve metal kirliliği ile doldurulmaktadır. Kirliliği önleme ve kirlilikle mücadele günümüzün en güncel ve gerçekçi uğraş alanlarından birisi halini almıştır. Doğaya yapılan bu tahribatlar sonucu 2008 yılında Dünya Bankası'nın açıklamış olduğu rapora göre mevsim değişikliğinin tarım üretkenliğini düşürdüğünü ve 2080 yılına kadar bu oranın %15 den fazla olacağı bildirilmiş ve insan sağlığının bu durumdan olumsuz etkileneyeceği belirtilmiştir (The World Bank, 2008: p.iv).

Günümüzün teknolojik ve kentsel model ve uygulamalarının çevresel bir boyuta sahip olması ya da çevresel sınırlamalara ve koşullamalara uymak zorunluluğu artık olağan bir olay halini almıştır. Gıda, barınma, enerji gibi temel ihtiyaçlar gelişen teknolojinin sunduğu yeni olanaklar sonucunda sınırsız bir şekilde artan yeni kullanım ve tüketim istemleriyle birlikte düşünülmektedir (Pimentel D, Huang X, Cordova A, Pimentel M, 1997:9-10). Özetle, doğa sürekli ve bazen de aniden ortaya çıkan anlık kirlenmelerin yoğun tehdidi altında ve bununla içice yaşamaktadır; üretim süreçleri boyunca ortaya çıkan sürekli kirlilik ve kazalar ile gelen anlık büyük kirlilik olayları gibi. Özellikle sanayi devrimim tamamlamış olan ülkeler bu kirlenme de en büyük sorumludurlar ve günümüz dünyasında çevresel dengelerin yerine oturtulması için en büyük faturayı ödemek zorunda oldukları düşünülmektedir.

Yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu bu çevre sorunlarının küresel karakteri insanlığın en büyük ortak endişesidir. 20.yüzyılda ortaya çıkan ve 21. yüzyıla devam eden temel sorunlar küresel ölçekte; iklim değişikliği, sınır aşan su ve hava kirliliği, kimyasal kazalar, tehlikeli atıkların taşınımı gibi sorunlardır. Çevre ile ilgili bu sorunlar bu konuda birçok kişinin ve bilim adamının dikkatlerini uluslararası çevre antlaşmalarına vermesini sağlamışlardır. Bu antlaşmaların bazıları ozon tabakasının korunması, okyanusların korunması, hava kirliliği ve iklim değişikliği gibi sorunları içermiştir (Sonnenfeld & Mol, 2002:1323) .

Bir yandan insanlığın devamı sağlanırken, diğer yandan gelecek kuşakların tercihleri inanılmaz süratle yok edilmektedir. Diğer bir deyişle; kaynak-

ların bugünkü ihtiyaçlara yetmesi sağlanırken gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme olanakları sorumsuzca ellerinden alınmaktadır. Üzerinde durulması ve tartışılması gereken en önemli nokta, gerek kalkınmanın, gerek kaynakları kullanmanın tahrip edici, bozucu bir şekilde değil, devamlılığı sağlayacak bir anlayış içinde ele alınması ve yönetilmesidir.

Çevre sorunlarının sınır tanımazlığı, bu sorunların çözümünde çok yönlü bir işbirliği ve eşgüdüm ortamını gerekli kılmıştır. 21. yüzyılın çevre gündemini belirleyen bu temel sorunlar 1980'li yıllardan itibaren uluslararası faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yol açmış ve bunun sonucunda oluşan uluslararası çevre antlaşmaları, çevrenin korunması ve yönetilmesi içindeki rolü giderek artmıştır (Sonnenfeld & Mol, 2002:1323). Ancak yapılan araştırmalarda her bir ülkenin ulusal olarak çevre antlaşmalarına ve uluslararası alanda işbirliği büyük farklılıklar göstermiştir (Recchia, 2001:2). Buna bağlı olarak uluslararası faaliyetlerin söz konusu sorunları gidermede etkili olamamaları gelecek için ciddi kaygılara yol açmış ve konunun küresel ölçekte ele alınarak ortak çözüm yollarının belirlenmesi ve yeni politikaların geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu yeni politikaların ana hatları;

- Çevre sorunlarının çözümü için uluslararası işbirliği ve karşılıklı güven ortamının oluşması,
- Uluslararası planda yoğun bilgi alışverişi ve şeffaf çevre programlarının oluşturulması,
- Oluşturulan çevre programlarının temelini teşkil eden araştırma ve geliştirme çalışmaları için yeterli kaynakların oluşturulması ve gerekli ekonomik desteğin sağlanmasıdır.

Bu bağlamda global çevre koruma çalışmalarına tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aktif katılımını sağlamak, yeni ve ek finansman kaynakları oluşturmak ve bilimsel ve teknolojik bilgilere kolaylıkla ulaşabilmeyi sağlamak gelecek için atılacak en gerçekçi adımlar olacaktır.

Diğer bir taraftan dünyada çevre konusunda yapılan araştırmalar, yayınlar ve gözlemler incelendiğinde üzerinde çalışılan ve sorun olarak tespit edilen çevresel sorunları belirli başlıklar altında toplamak mümkündür. Bu sorunlar belirli bir öncelik sırasını yansıtmaksızın aşağıdaki gibi bir listeyi oluşturmaktadır:

- Nükleer kazalar
- Stratosferik ozon parçalanması, UV radyasyonunun artışı
- Genetik kaynaklar ve biyolojik çeşitlilikteki kayıplar
- Kaynaklar ve yeraltı suyunun kalitesi

Tan Baykal ve Hülya Baykal

- Asidifikasyon
- Tehlikeli atıkların taşınımı ve depolanması
- İklim değişikliği
- Orman tahribatı
- Atıkların imhası
- Nükleer atıklar
- Kentsel hava kalitesi
- Doğal kaynakların korunması ve hassas eko sistemler
- Havada bulunan dayanıklı toksik maddeler
- Sanayi kazaları
- Denizlerin doğrudan akıtma veya boşaltma ile kirlenmeleri
- Atıkların bertarafında toprak kontaminasyonu
- Tehdit altındaki türlerin korunması
- Troposferik ozon konsantrasyonundaki artış ve buna bağlı olaylar
- Toprak ve kaynak kontaminasyonu
- Atıklar
- Habitatların yaşam zincirlerindeki kopmalar ve yıkılmalar
- Yüzeysel sularda ötrifikasyon
- Nehirler vasıtasıyla denizlere kirlilik taşınımı
- Yeryüzü ve atmosfer arasındaki su alış-verişindeki değişiklikler
- Büyük nehir ve göllerin yönetimi
- Çölleşme
- İçme suyu temini ve güçlükleri
- Turizmden kaynaklanan baskılar ve değer kayıpları
- Gıdalarda hijyenik ve kalite güvenliği
- Kentsel atıklar
- Kompleks sistemlerin kirliliklere karşı dayanıklılıklarının gittikçe zayıflaması, hassasiyetinin artması
- Dayanıklı organik bileşiklerin canlılarda birikimi
- Enerji ihtiyacının giderilmesi ve üretim sırasında ortaya çıkması muhtemel riskler ve kirliliklere karşı güvenliğin sağlanması
- Toprak erozyonu
- Biyoteknoloji riskleri

Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları

- Yüzeysel suların mikrobiyolojik kirlenmesi
- Denizlerde petrol döküntülerinin çevre kirliliğine yol açan tabaka ve alanları
- Deniz seviyesi yükselmesi
- Toprakların aşın ve yoğun kullanımı
- Yeni araştırmalar sonucunda olduğu gibi değişen ekolojik dengele-
rin gereği olarak da yeni organizmlerin literatüre katılması
- Endüstriyel hammaddelerde açık
- Deniz kıyılarındaki erozyon
- Doğal radyoaktivite (Radon)
- Tarım alanlarındaki kayıplar
- Biyocoğrafik kuşaklardaki değişmeler
- Sulak alanların kurutulması
- Seller, kuraklıklar, fırtınalar
- Dalga boyu 10 - 8 metreden uzun olan radyasyonlar
- Toplum hekimliği
- Peyzaj değişikliği
- Gürültü
- İş sağlığı
- Kültürel mirasın kaybı
- Sismik faaliyetler, volkanlar
- Zararlı böcekler ve çekirgeler
- Sıcak su kirliliği

Yukarıda çeşitli başlıklar ile ortaya konmaya çalışılan çevre sorunlarından bazıları ülke sınırlarını tamamen hiçe saymış ve tam anlamıyla küreselleşmiştir. Uluslararası platformlarda artık bu sorunların özelinde bütün dünyayı zorlayıcı önlemler tartışılmaya başlanmıştır. Küresel çevre sorunları özelliği kazanmış olan sorunlardan öncelikli 3'ü şunlardır:

İklim Değişikliği ve Global Isınma:

İklim değişikliği küreselleşen dünyamızda karşılaşılan en önemli sorunlardan biridir. Maalesef yapılan araştırmalara göre insanlar iklim değişikliğinin en birinci sebebi olarak sayılmaktadır (IPCC, 2007:5). Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli'nin 2007 yılında yapmış olduğu 4. değerlendirme raporunda bunun bir kanıtı olarak insanların yapmış oldukları davranışlar

global ısınmanın en geçerli sebebi olduğunu söylemiştir (Hegerl, G.C.; F. W. Zwiers; & Others:2007:667).

Yükselen Dünya ısısı dünyadaki deniz seviyesinin yükselmesine, buzulların erimesine, çok değişkenli ve aşırı hava durumlarına neden olacağı beklenmekte ve global ısınmanın tarım ürünlerini etkileyeceği düşünülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda 1906 ve 2005 yılları arasında dünyanın sıcaklığı $0.74 \text{ }^{\circ}\text{C} \pm 0.18 \text{ }^{\circ}\text{C}$ artış gösterdiği görülmüştür. Bununla beraber yapılan tahminlerde küresel sıcaklığın 21. yüzyıl boyunca yaklaşık 1.1 ile $6.4 \text{ }^{\circ}\text{C}$ aratacağı beklenmektedir. Diğer taraftan deniz seviyelerinin yükselmesi ile ilgili istatistiklere bakacak olursak, bu değerlerin 1961 ile 2003 yılları arası yılda ortalama 1.8mm arttığı görülmüştür. Bu oran 1993 ile 2003 yılları arası değerlendirildiğinde yaklaşık yılda ortalama 3.1 mm arttığı ortaya çıkmıştır (IPCC, 2007:5).

Ozon Tabakasının Tahribatı:

Atmosferin bir parçası olan Ozon tabakası yerin yaklaşık 17 ile 50 km üzerinde olan bir katmandır. Ozon tabakası görevi yeryüzünü, güneşin zararlı UV radyasyonlarından korumaktadır (Lerner & Lerner, 2006b:98-100).

Ozon, esas itibariyle CFC (Cloro Floro Carbon)'ların katalitik kimyasal reaksiyonları sonucu tahrip olmaktadır. 1985 yılında Antarktika üzerinde kış mevsiminde Ozon deliğinin görüşmesi uluslar arası çalışmaların başlamasına yol açmış ve 1987 yılında endüstrileşmiş ülkeler CFC'lerin ortadan kaldırılması için Montreal protokolünü imzalamıştır (Gordon, 2003:223-224).

CFC'ler tamamıyla insan kaynaklı olup, spreylerde itici gaz olarak, soğutucularda soğutma ve izolasyon maddesi olarak, klima sistemlerinde, elektronik sanayinde temizleme alanı olarak, sert ve yumuşak köpük üretiminde kullanılmaktadır.

Ozon tahribatı etkisini dünyada, cilt kanseri sıklığı ve gözlerdeki katarakt sıklığındaki artışlarla, canlıların bağışıklık sistemindeki zayıflamayla, tarımdaki ürün verimliliğinin azalmasıyla ve okyanuslarda filo planktonların azalmasıyla göstermektedir (Lerner and Lerner, 2003a:420-421).

Orman Tahribatı:

Ormanların tahribatı ve yok edilmesi genelde insanların ormanlık alanları yakacak sağlama, yeni inşaat alanı yaratma gibi çeşitli nedenlerle yapılan çalışmalardır. Ormanların tahribatı iklimlerin değişmesi, kurak mevsim

süresinin uzaması, su baskınları, erozyon, bitki ve hayvan türlerinin yok olması gibi birçok çevre ile ilgili sorunların ortaya çıkmasındaki önemli etkenlerden biridir (Lerner & Lerner, 2003b:226).

Yapılan araştırmalarda 2005 yılında dünyadaki toplam orman alanının yaklaşık 4 milyar hektar olduğu ortaya çıkmış ve buda yaklaşık dünyadaki toplam kara alanının %30'unu kapsadığı belirtilmiştir. Son 30 yılda ormanların tahrip edilmesinde azalmalar olsa da bu durumun küresel ekolojik sorunlardan biri olduğu kaçınılmazdır. Diğer bir araştırmaya göre orman tahribatı hala yüksek bir seviyede devam etmekte ve yıllık 13 milyon hektar'a ulaşmıştır (Food & Agriculture Organization of the United Nations, 2005:14).

Tropikal ormanları ise dünyamızın akciğeri olarak adlandırılabilir. Tropikal ormanlarda olan ağaçlar diğer yerlerde olan ağaçlara göre yaklaşık olarak %50 den fazla karbon tutarlar. Tabi bu oranlar, tropikal ormanlardaki ağaçların yok edilmesi ile diğer ormanlara nazaran daha fazla karbonun, Tropikal ormanlardan ortaya çıkacağını da göstermektedir (Moutinho & Schwartzman, 2005:15).

Tropikal ormanlardaki rakamlara bakıldığında, Tropikal ormanların tahribatına kesin rakamlar vermek mümkün değildir. Uydu fotoğraflarına bakıldığında, Tropik ormanların tahribatının bahsedilen oranlardan %23 daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Achard, Frederic; Eva, Hugh D; Stibig,Hans-Jurgen; Mayaux, Philippe, 2002:999). Diğer bir taraftan, yeni uydu fotoğraflarına göre amazon ormanlarındaki tahribatın, bilim adamlarının tahmin ettiğinden çok daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Jha, 2005:20).

ULUSLARARASI BOYUT

Uluslararası bağlamda çevrenin korunması ve sürekli kalkınma ile ilgili çalışmalara bakacak olunursa, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca 1987 yılında yayımlanan "Brundtland Raporu" olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" çevre konusunda bütün ülkelerde yankı uyandırmıştır (United Nations Report, 1987). "Ortak Geleceğimiz" daha iyi bir dünyada yaşama ümidini hareket noktası yaparak bütün insanlığı paylaştığı gezegenimizi ve yine herkesin paylaştığı çevremizi daha da fazla tahrip etmemenin daha iyi bir hayatın düzenli ve sağlıklı bir yaşama ortamının nasıl gerçekleşebileceği konusunda önemli ipuçları vermiştir. Ayrıca 21.yüzyılda karşılaştığımız büyük düşünce değişikliklerinin de temeli olmuştur.

Diğer taraftan Haziran 1992 Rio "Çevre ve Kalkınma Konferansı"nın önemli çıktıları olan "Rio Deklarasyonu" ve deklarasyon ilkelerinin uygulama

ma belgesi niteliğinde olan "Gündem 21"de de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu "Ortak Geleceğimiz"in devamı ve tamamlayıcısı olarak aynı gerçekten hareketle aynı hedefleri daha somut ortaya koymuştur (United Nations Agenda-21,1992). Gerek komisyonun tespitleri gerekse Gündem 21'in önerileri gücünü yapılan araştırmalardan, yaşanan olaylardan ve projeksiyonlardan almıştır (Allen, 2001:21).

Rio Zirvesi'nin sonuç belgeleri daha sonra düzenlenen bütün büyük Birleşmiş Milletler (BM) toplantılarının gündemini de etkilemiştir. Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı (Kahire,1994), Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi (Kopenhag, 1995), İkinci İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II (İstanbul, 1996), Binyıl Zirvesi (New York 2000), Birleşmiş Milletler Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg 2002), Birleşmiş Milletler Global İnsan Kalkınma Programı (Cape Town, 2006) bu konferansların başlıcalarıdır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

İnsanlık, yaratılışı gereği, hep yaşam şartlarını en iyi yeme, içme, en iyi barınma, en iyi gezmeyi temin etme hesabı içinde olmuştur. Bu en iyilerin, ekonomik dille ifadesi ise kalkınmadır. Bu en iyileri sağlama ihtiyacı, bilgi ve teknolojinin gelişmesine, fert, toplum ve devletler arasında bir yakınlaşmaya neden olmuştur.

20. yüzyıldan itibaren hızla kalkınan ülkeler, sosyal refaha ulaşmışlar ve ekonomik kalkınmalarını tamamlamışlardır. Ancak insan ihtiyaçlarının sonsuzluğu, taleplerin de sonsuzluğunu gerektirmiş, oluşan yeni talepler de teknolojinin devamlı gelişmesini neticelendirmiştir. Ne var ki, doğal kaynakların sınırlılığı ve buna paralel dünya nüfusundaki hızlı artışa karşılık doğal kaynaklar azalmaya, mekânlar daralmaya ve kirlenmeye başlamıştır. Ülkelerin, teknolojik bilgi ve ekonomik yönden yarışma içinde olması dünya ticaret hacminin gelişmesine, hareketleşmesine ve sınırları aşan bir niteliğe dönüşmüştür. Hızla gelişen sanayileşme ve şehirleşme, tarımda modernleşme, teknoloji ve ekonomideki gelişmeler, kaynak-ihtiyaç dengesini sarsmıştır. Sosyal refahı elde etme gayretleri insanlığın geleceğini ipotek altına almıştır.

Bu durum, "Dengeli ve Sürdürülebilir Kalkınma" kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Bu kavram aslında ilk defa Brundtland komisyonunda dile getirilmiş ve o günden bu güne en fazla kullanılan ve kabul edilen bir kavram olmuştur (United Nations Report, 1987). Dengeli ve Sürdürülebilir Kalkınma son yıllarda gelişen bir kavram olarak ekonomik gelişme ve büyüme ile meydana gelen çevre problemlerini hedef almıştır. Bu kavrama çok çeşitli yorumlar getirilse de, aslında Dengeli ve Sürdürülebilir Kalkınma kavramı

çevreye hasar vermeden ekonomik gelişmeyi hedefleyen bir süreçtir olarak açıklanabilir (Banerjee, 2003:144). Dolayısıyla bu kavram da ekoloji ve ekonominin birbirine bağımlılığını gerektirmiş, çevre ile ilgilenen toplumları gündeme getirmiştir.

Son yıllarda "çevre" ve "kalkınma" olguları dünya'nın gündemini öylesine doldurmaktadır ki; bu iki olguyu birbirinden ayrı olarak ele almak mümkün değildir. Kavram olarak incelendiğinde, çevre ve kalkınmanın insanlığın devamı için vazgeçilmez yaşamsal unsurları içeren daima biri diğerini çağrıştıran terimler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte "çevre" ve "kalkınma" konusu ile ilgili Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2008 yılında yayınlamış olduğu en son rapora bakıldığında bu konunun üzerinde önemle durulduğunu ve Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre konusunda 2007 yılında yapılan harcamalar 298 milyon doları bulduğunu görmek mümkündür (United Nations Development Programme, Annual Report 2008:11).

Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), İnsani Gelişme Raporu'nda çevre, en basit anlamıyla "İnsanı kuşatan, çevreleyen canlı cansız her şeydir" biçiminde tanımlanırken, kalkınma "ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması" gibi çok bilinen yüzeysel tanımlamaların dışında yeni bir yaklaşımla vurgulanmaktadır. Kalkınma, insan kapasitesini en yüksek düzeyde kullanımına olanak sağlayan bir çevre yaratma faaliyeti olarak açıklanmaktadır.

Bu bağlamda, kalkınma; insanlığın ilerlemesini sürdürmek için ihtiyaçların karşılanması ve beklentilerin yerine getirilmesi çabalarını da düşündürmektedir. Görüldüğü gibi çevre de, kalkınma da "İnsan" odaklıdır. İnsan, içinde yaşadığı ortamda yani çevreyi, çok daha iyi yaşamak; kalkınmak için kullanmaktadır. Bugün öyle bir noktaya gelinmiştir ki, kalkınmayı sağlamak amacıyla kullanılan kaynakların bir kısmının yenilenemez özellikte olması ve bilinçsiz tüketim, insan-doğa dengesinin bozulmasına yol açan bir "Çevre kirlenmesi" sorununun yaşanmasına neden olmakta, yaşamın sürdürülebilirliği riske atılmaktadır.

Bu durumda, bir yandan insanlığın devamı sağlanmaya çalışılırken, diğer yandan gelecek kuşakların tercihleri inanılmaz bir süratle yok edilmektedir. Kalkınmanın dayandırıldığı "İnsanlığın devamı" temel amacı da böylece ortadan kalkmakta, kaynakların bugünkü ihtiyaçlara yetmesi sağlanırken gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme olanakları sorumsuzca ellerinden alınmaktadır. Ortaya çıkan kritik yaşam sorunlarının pek çoğu eşit olmayan gelişme ve yoksulluk biçiminde hissedilmektedir. Bu sorunlarla, Dünya'nın toprağına, suyuna, ormanına ve diğer doğal kaynaklarına büyük bir baskı yüklenmekte, bu baskı özellikle yoksulluğun etkilerini arttırmaktadır.

İnsanlığın kalkınmayı sürdürülebilir kılabileceği gücü vardır. Kaynakların bugünkü ihtiyaçlara yetmesini sağlarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânını ellerinden almamak mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma kavramının içinde bazı sınırlar vardır. Kesin sınırlar değil, ama teknolojinin, çevre kaynaklarının sosyal organizasyonun, insan faaliyetlerinin etkisini biyosferin emip yok edebilme yeleğinin getirdiği sınırlamalar vardır. Fakat teknoloji de, sosyal organizasyon da, ekonomik büyümenin yeni bir çağını başlatabilecek biçimde yönetilebilir, iyileştirilebilir.

Sürdürülebilir global kalkınma, nispeten daha varlıklı olanların, gezegenin ekolojik imkanları çerçevesinde bir hayat tarzı edinmesini gerektirir. Bunun bir örneği enerji kullanımında bulunabilir. Ayrıca hızla artan nüfus, kaynaklar üzerindeki baskıyı artırıp yaşam standardındaki iyileşmeyi yavaşlatabilir. Bu yüzden sürdürülebilir kalkınmanın izlenebilmesi için, nüfus hacmi ile büyümenin ekosistemdeki üretim potansiyeliyle uyumlu olması şarttır.

Bununla birlikte, sürdürülebilir kalkınma sabit bir uyum değil, daha çok bir değişimdir ve bu değişim içinde kaynakların iletilmesi, yatırımların yönlendirilmesi, teknik gelişmenin yönlendirilmesi ve kurumsal değişme, hem bugünün ihtiyaçlarıyla, hem de geleceğin ihtiyaçlarıyla tutarlı olmalıdır, sürdürülebilir kalkınmanın hedefine ulaşabilmesi için "Çevre Yönetimi" yaklaşımını kabul edip hayata geçirmek gerekmektedir.

Çevre yönetimi çevrenin korunması, geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için takip edilmesi gereken entegre ve sistemik yaklaşımın ifadesidir. Bir tanım vermek gerekirse; "tabii ve yapılı fiziki çevrede sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve çevre kalitesinin yükseltilmesi doğrultusunda çevre kirliliğinin ve kaynak tahribatının önlenmesine, yapılı çevrenin insan psikososyal ihtiyaçlarıyla uyum içinde planlanmasına ve bu çerçevede, mevzuat, kurumsallaşma, halkın katılımı ve finansman gibi yönetim araçlarının geliştirilmesine yönelik temel ilke, politika, strateji ve programları" belirleyen planlama yaklaşımıdır.

Çevre, çeşitli ölçeklerde ve miktarlarda bir kaynaklar bütünüdür. Bu kaynaklar iyi planlanmadığı ve iyi yönetilmediği takdirde, insanların ve diğer canlıların geleceği tehlikeye girebilir. Bu nedenle son zamanlarda, çevrenin ve çevre kaynaklarının yönetiminden çok sık söz edilmeye başlanmıştır. Çevre yönetimi geniş anlamda düşünüldüğünde, dünyanın hatta uzayın yönetimi anlamına da gelebilir. Çevreyi ve çevresel kaynakları akılcı kullanabilmek için sürdürülebilir bir gelişme hedefine yönelik olarak kullanabilmek için, bu kaynakları her ölçekte, uluslararası, bölgesel, ulusal, yerel, daha iyi yönetmemiz gerekmektedir.

Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları

Çevrenin ve çevresel kaynakların, sürdürülebilir bir biçimde yönetilebilmesi için; her düzeyde bir takım düzenlemelere, yasal ve yönetsel, ve bu düzenlemeleri uygulayacak bir takım kurum ve sistemlere ihtiyaç vardır. Yakın zamana kadar, yasal ve kurumsal düzenlemeler, büyük ölçüde ulusal düzeyde yapılırken, 21. yüzyılda bilgi çağında, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi, çevre alanında da küresel eğilimler ön plana çıkmıştır. Kirliliğin sınır tanımaması, bir yörede veya ülkedeki çevre bozulmasının, bütün dünyayı etkileyen boyutlara ulaşması nedeniyle, yasal, yönetsel ve kurumsal düzenlemelerde, uluslararası düzeyden başlamak üzere bir kademelerime ortaya çıkmıştır. Tartışmalar, bu kademeler -uluslararası, bölgesel, ulusal, kentsel, yerel v.b. arasında uyum sağlanması, konusunda odaklaşmaktadır.

Bugün geçmişten çok farklı olarak, çevre konusundaki mümkün olduğu kadar az kirlenme, kirlenilen alanları temizleme, kirlenimin kirlilik bedelini ödemesi, çevre bozulmasının ekonomik gelişme için ödenmesi gereken geçici bir bedel olduğu, dünya kaynaklarının tükenmez olduğu, havanın, suyun bedava kaynaklar olduğu- anlayışlar değişmiştir. Artık; çevreye bir kaynak kullanımını ve kaynak yönetimi olarak bakılması gerektiği, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevreden ayrı düşünülmemeyeceği, aynı yerkürede yaşayanların ortak bir kaderi paylaştığı, geçmişte uygulanan yanlış kalkınma ve gelişme politikalarının, yerkürenin çevresel kaynaklarını ciddi bir biçimde tehlikeye soktuğu, bugünkü kuşakların kendi ihtiyaçları karşılırken, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama haklarını tehlikeye sokmayacak ve çevre ile uyumlu "sürdürülebilir" bir kalkınma ve gelişme politikası izlemesi gerektiği görüşleri büyük ölçüde benimsenmiş, ilkelere ve eylem planlarına yansımıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda yapılan zirve toplantılarında çevre sorunları genellikle gündemin ön sıralarında yer almakta, bütün dünyada basın ve yayın organları, uzunca bir süredir insanların yol açtığı doğal afetlere geniş yer vermektedir.

Ozon tabakasının delinmesi, havadaki karbondioksit oranının artmasıyla ortaya çıkan sera etkisi ve uzun yıllardır süregelen kuraklık gibi çeşitli doğal dengesizlikler hep insanlar tarafından yaratılan sorunlar olmaktadır. Bu tür çevre sorunları tek bir ülkeyi ya da bölgeyi ilgilendiren sorunlar olmaktan çıkmış; yeryüzünde yaşayan 6.7 milyarı aşkın insanın ortak sorunu haline gelmiştir. Dolayısı ile bu global soruna gelişimini tamamlamış ve gelişmekte olan ülkelerin ortaklaşa çözüm üretmesi ve uygulaması gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler çevre sorunlarını, sosyo-ekonomik gelişme süreci içerisinde çözebileceklerini savunmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler ise, kendi ülkelerini korumak için kirlilik yaratan endüstrilerini geliştirmekte olan ülkelere transfer etmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler "Kirlilik ithali"ne karşı önlemler almak zorundadırlar. Bu ülkelerin salt sanayileşme uğruna kirlenmeye müsamaha göstermemeleri gerekir.

Günümüzde gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler tümüyle çatışan enerji hedeflerine sahiptirler. Gelişenler, kalkınma ve büyüme hızlarını sürdürülebilmek için artan miktarlarda enerji üretmek ve tüketmek, sonunda da gelişmiş ülkelerin refah düzeyine ulaşmak durumundadırlar. Bu esnada yeni global çevre sorunları yaratmamak ve var olan sorunlarını da arttırmamak için, gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin enerji üretimi için fosil yakıtlarının kullanımından uzaklaşıp yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu yenilenebilir tabii kaynakların gelecek kuşaklar için de teminini sağlamak üzere akılcıca kullanılması planlanmalıdır.

Diğer önemli bir konu da özellikle geliştirmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının büyümesine neden olan uyarıcı etkenlerin göz ardı edilmemesidir. Bunların başında çarpık kentleşmeye ve sanayileşmeye neden olan nüfus artışı gelmektedir. Dünya Bankası'nın başı çektiği çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar yakın zamana kadar bu konuya gereken önemi vermemişlerdir. Aslında bu anlayışın ve yaklaşımın bütünüyle değişmesi ve uluslararası kuruluşlarca geliştirmekte olan ülkelere açılacak olan kredilerin çevre konusuyla bütünleştirilmesi gerekmektedir.

Özet olarak çevre kirliliğinin önlenmesinde tek çıkar yol, yeryüzünde muntazam bir düzenleme işlevini üstlenen ekolojik sistemleri sağlıklı bir durumda tutabilmektir. Bunun sağlanabilmesi için önemli ekonomik boyutlara sahip üç farklı çözüm düşünülebilir:

- 1) Birinci çözüm, üretim ve tüketimin frenlenerek atık ve artık miktarlarının en düşük düzeye indirilmesi ve böylece ekolojik sistemler üzerindeki baskıların hafifletilmesidir. Ancak, bu tür radikal ve büyük ölçüde fedakârlıklar isteyen bir çözümün günümüz toplumlarına ve özellikle bizim gibi kalkınarak daha fazla üretip, daha fazla tüketerek maddi refah düzeyini artırma özlemi içinde olan toplumlara kabul ettirilmesi mümkün görülmektedir. Bu durumda çevre politikasının finansal yükü engelleyici bir faktör olmamalıdır.
- 2) İkinci çözüm, artan nüfus ve gelişen teknolojinin neden olduğu çevre kirliliğinin önlenmesinde yine teknolojinin ve bilimsel bulguların uygulanmasıdır. Günümüzde, teknolojik önlemlerle, atıkların artırılması ve zararsız hale getirilmesi büyük ölçüde mümkün ola-

bilmektedir. Ancak bu önlemler önemli miktarlarda ilk yatırım ve işletme maliyetleri getirmektedir. Bu nedenle yapılacak harcamalar, arıtılması düşünülen atıkların ekolojik sistemler üzerindeki etkileri ve sağlanacak marjinal faydalar göz önüne alınarak yapılmalıdır. Özellikle ekosistemler üzerinde toksik ve kalıcı etkiler yapan endüstri atıkları (ağır metaller, mineral yağlar, radyoaktif maddeler, çeşitli zehirli gazlar) kontrol altına alınmalı ve öncelikli olarak bunların arıtımına gidilmelidir.

- 3) Ekolojik sistemleri sağlıklı durumda tutabilmenin diğer bir yolu rasyonel ve çevre boyutunu da dikkate alan bir planlamadır. Genel ilkeleriyle toplumsal ve ekonomik gelişmeyi hedef alan proje ve faaliyetlerin, önceden çevresel baskılan azaltacak yer seçimi, kaynak kullanımı, üretim teknolojisi ve alınacak uygun kirlilik kontrol teknikleriyle birlikte irdelenerek kararlaştırılması akılcı ve ekonomik bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç olarak gerçekte de kalkınma hareketi ile çevre değerleri arasında "Koruma, kullanma dengesini kurmayı hedeflememiz gerekir. Bu da "koruyarak kullanma, geliştirerek koruma" ilkesini ortaya çıkarmaktadır. Hem üretirken, hem de tüketirken kirleten, kaynak israf eden bir anlayıştan kurtulmak zorunludur. "Ne pahasına olursa olsun kalkınma" düşüncesi ne kadar yanlış ise "hiç bir şey yapılmasın" düşüncesi de o kadar yanlıştır. Bu yüzden yapılması gereken, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda ve hızla küreselleşen dünyamızda, ulusal ve uluslararası kuruluşların ve devletlerin çevre ve kalkınma ile ilgili çözümler, alternatifler ve yaptırımlar konusunda daha çok yoğun ve sıkı işbirliği yapılmasıdır.

KA YNAKLAR

- Achard, Frederic; Eva, Hugh D; Stibig, Hans-Jurgen; Mayaux, Philippe, (2002) "Determination of deforestation rates of the world's humid tropical forests". *Science*, 297, no:5583, p.999.
- Allen, Will (2001), "Working Together For Environmental Management: The Role of Information Sharing and Collaborative Learning". PhD (Development Studies), Massey University, p.21.
- Banerjee, Bobby (2003), "Who Sustains Whose Development? Sustainable Development and the Reinvention of Nature". *Organization Studies*, Volume 24, Number 1, January 01, p. 144.

Tan Baykal ve Hülya Baykal

- Bhagwati, Jagdish (2004), "In Defense of Globalization", New York: Oxford University Press, p.7
- Croucher, Sheila L. (2004), "Globalization and Belonging: The Politics of Identity a Changing World", Rowman & Littlefield, p.10
- Ehrlich, Paul R. (2008), "Key Issues for Attention from Ecological Economists", Environment and Development Economics 13: Cambridge University Press, p.2
- Ehrlich, Paulo; Schwartzman,Stephan (2005), "Tropical Deforestation And Climate Change", Amazon Institute for Environmental Research, p.15.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2005), "Global Forest Resources Assessment 2005", Rome, Italy, p.14.
- Gordon, Nancy M (2003), "Ozone Depletion", Dictionary of American History, Stanley I. Kutler (Ed.), Vol. 6., 3rd ed., Charles Scribner's Sons, New York, p.223-224.
- Hammond, Carol; Grosse, Robert (2003) "Rich Man, Poor Man: Resources On Globalization", Reference Services Review, Volume 31, Number 3, pp. 288.
- Hegerl, G.C.; F. W. Zwiers; and Others (2007), "Understanding and Attributing Climate Change. In: Climate Change 2007: The Physical Science Basis", Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Solomon, S., D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis,K.B. Averyt, M. Tignor and H.L. Miller (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA., p.667
- IPCC (2007), "Summary for Policymakers In: Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change", [Solomon, S., D. Qin, M. Manning,Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M.Tignor and H.L. Miller (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA., p.5
- Jha, Alok (2005), "Amazon Rainforest Vanishing at Twice Rate of Previous Estimates", Guardian News & Media, p.20.
- Khor, Martin (2001), "Globalisation and the Crisis of Sustainable Development", Environment and Development Series, No.1, p.12.
- Lerner, Brenda Wilmoth; Lerner K., Lee (2006a), "Globalization and Poverty: An Ecological Perspective", Environmental Issues: Essential Primary Sources, Gale, Detroit: pp.444-445.

- Lerner, Brenda Wilmoth; Lerner K., Lee (2006b), "Low Ozone Level Found Above Antarctica", Environmental Issues: Essential Primary Sources, Gale, Detroit, pp.98-100.
- Lerner, Brenda Wilmoth; Lerner K., Lee (2003a), "Ozone Layer Depletion", World of Earth Science,. Vol. 2. Gale, Detroit, p. 420-421.
- Lerner, Brenda Wilmoth; Lerner K., Lee (2003b), "Forests and Deforestation", World of Earth Science, Vol. 1, Gale, Detroit, p226.
- Moutinho, Paulo and Schwartzman, Stephan (Ed.) (2005), "Tropical Deforestation and Climate Change", Amazon Institute for Environmental Research, p.15
- Pimentel D, Huang X, Cordova A, Pimentel M. (1997), "Impact of Population Growth on Food Supplies and Environment", Population and Environment, Volume 19, Number 1, Springer, September, pp. 9-10
- Recchia, Steven (2001), "Explaining the International Environmental Cooperation of Democratic Countries", Center for the Study of Democracy, August 1, p.2
- Sonnenfeld, David A. and Mol, Arthur P. J. (2002), "Globalization and the Transformation of Environmental Governance An Introduction", American Behavioral Scientist p.1323
- Steiner, Achim; Kimball, Lee A; Scanlon, John (2003), "Global Governance for The Environment and the Role of Multilateral Environmental Agreements in Conservation", Oryx, Vol 37, No 2, p.227
- The World Bank (2008), The Little Green Data Book, p.iv
- United Nations Development Programme (2008), "Annual Report 2008. Capacity Development: Empowering People and Institutions", New York, p.11
- United Nations (2008), "Development Programme, Annual Report 2008. Capacity Development: Empowering People and Institutions", New York, p.11
- United Nations (1992), "Agenda 21", United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) held in Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14.
- United Nations (1987), "Report of the World Commission on Environment and Development", General Assembly Resolution 42/187, 11.
- W. Zeiler, Thomas (2002), Encyclopedia of American Foreign Policy. Ed. Richard Dean Burns, Alexander DeConde, and Fredrik Logevall, Vol. 2, 2nd ed., New York: Charles Scribner's Sons, p135.